

A Szózat

- Keletkezése: első változat 1835-ben, végleges forma 1836-ban.
- Műfaj: közösségi óda (aktuálpolitikai és alkalmi költemény).
- Címzett: a magyar nép.
- Egyes szám második személyű megszólítás: a beszélő a közösség tagja.
- Szerkezet: keretes, a keret az 1–2. és a 13–14. szakasz.
 - 1–2. versszak: erőteljes versindítás, figyelmeztetés – a hazához való hűség erkölcsi parancsának megfogalmazása.
 - 3–5. versszak: a hősi múlt felidézése – honfoglalás, Hunyadi harcai, a kurucok szabadságharca.
 - 6–7. versszak: a biztató jelen – megfogyatkozott létszámú a magyarság, de él.
 - 8–12. versszak: a jövő lehetőségeinek bemutatása – a 8–10. szakaszban a jobb jövő képe villan fel; a 11–12. szakaszban a nemzethalál lehetőségét vetíti elénk.
 - 13–14. versszak: a kezdés módosult formában való nyomatékos megismétlése.
- A vers bővelkedik retorikai elemekben.
- Versforma: skót balladaforma.
- Múltszemlélet: a jelen feladatának megfogalmazásakor utal a múltra; a múltidézés a sors és az azzal szemben álló egyén és nemzet küzdelmének bemutatása; a nemzet kudarcai nem belső gyengeségből fakadtak.
- Az életben maradás egyetlen lehetősége: a rendületlen helytállás.
- Történelmi távlat: az emberiség (nagyvilág) felé forduló kiáltást a jövő látomása követi – a jobb korról 12 sor szól, a nemzethalál víziója csak nyolc sor; a kortársak reális veszélyként élték meg a nemzetpusztulást, a Világos utáni idők generációja is ezt látta megvalósulni, ám Vörösmarty tiltakozott ez ellen.
- A vers a Himnusz mellett második nemzeti énekünké lett – 1843-ban Egressy Béni zenésítette meg a Nemzeti Színház pályázatára.

37. tétel: Jókai Mór: Az arany ember**Feladat**

„Ez talán az egyetlen regénye, mely közvetlen a Jókai élő érzéseiből táplálkozik és nem pusztán a fantáziájából.” (Mikszáth Kálmán)

Mutassa be Jókai Mór Az arany ember című regényének főszereplőjét, Tímár Mihályt, térjen ki jellemének bonyolultságára, összetettségére!

Lehetséges tartalmi elemek

- Jókai Mór (1825–1904) a romantikus magyar prózairodalom legjelentősebb alakja.

- Világértelmezése: a jó és a rossz, az igaz és a hamis egymást kizáró erkölcsi alapozású ellentéte (a mese, mítosz, legenda hagyományához kapcsolódik).
- A történelmi eseményeket mítoszokba, mesékbe rendezi – nemzeti mitológia megalkotását szolgálja.

Az arany ember (1872) legnépszerűbb alkotásai közé tartozik.

- A mű cselekménye az 1820-as években játszódik, főszereplője Tímár Mihály.
- A jó és a rossz, a hamis és az igaz erkölcsi ellentétét belülről helyezi: Tímár Mihály sorsa bűn és bűnhődés archetipusos alakulástörténete.
- Rendhagyó hős, bonyolult jellem.
 - A mű elején: mesehős (alakja romantikus) – minden akadályt legyőz, erkölcsi feddhetetlenség jellemzi, egyszerű hajóbiztosból válik sikeres üzletemberré, „arany emberré”.
 - Erkölcsi megingás: az elázott búzából kenyeret süt, veszteget, Ali Csorbadzsi kincseit megtartja magának.
 - Lelkiismeret-furdalás, önvád gyötri, konfliktusba kerül önmagával (alapvető tisztességét nem veszíti el).
 - Lelki vívódását belső monológgal jeleníti meg.
 - Belső, lelki vívódása, büntudata abból fakad, hogy érzékeli jellemének és sorsának ellentmondásba kerülését. A belső okszerűség és a külső véletlen találkozását az író sikeresen formálja meg.
 - Boldogtalan, de boldogtalaná tett másokat is.
 - Senki szigete: megkezdődik kettős élete Noémi és Tímea között.
 - A milliomos, de boldogtalan – a szegény, de kiegyensúlyozott ember kettőssége.
 - Folytonos hazugság – büntudat – minden lopottnak tűnik szemében, nem talál mentő körülményt, öngyilkosságra készül.
- A véletlen szerepe, amely megmenti Tímárt az öngyilkosságtól.
- Tímár kilép a világból.
- A társadalmi közegben meghasonlott hős az egyetemesség és a teljesség élményét igyekszik megélni egy másfajta lét-mód kialakításával.
- Menekülés a Senki szigetére (romantikus ábránd – paradicsomi idill, rousseau-i ősközösség).
- Romantikus ábránd : az ember nem léphet ki a világból, nem vonulhat ki a társadalomból. A menekülés költői nosztalgiája jelenik meg.
- A regény hőse csak úgy lel lelki békére és nyugalomra, hogy feladja élettervét, lemond a világ alkotó formálásának romantikus vágyáról, és visszalép a szentimentális világba.

38. tétel: Vajda János tájírója

Feladat

"Filozófiai költészetet Vörösmarty Mihály óta Vajda művel elsőként, s új módon: töprengő lelkiállapotához hozzákapcsolja a táj csöndjét és áhíthatát. [...] Vajda eltér az elődei, illetve a Petőfi által képviselt objektív tájleírástól, s helyette a hangulatiságot helyezi előtérbe. S ez a befelé fordulás az egyik pillére az Ady költészetéhez vezető «hídon.»" (Zsuponyó Mária – Dr. Kőrösi Imre)

Szabadon választott művek felhasználásával mutassa be Vajda János tájírójának sajátosságait, és teremtsen kapcsolatot a korábbi és Vajda utáni tájábrázolások között!

Lehetséges tartalmi elemek

- A kiegyezést követően (1867) a magyar irodalomnak két alapvető kihívással kellett szembenéznie.
 - Petőfi és a nagy romantikus nemzedék után nehéz volt újat mondani – elszaporodtak az epigonok.
 - A felgyorsult polgárosodás, sokszínűség új témákat generált, a népnemzeti életérzést az új nemzedék kevésnek érezte.
- Vajda János (1827-1897) újszerű, filozofikus tájírójával és szerelmi költészetével valódi újdonságot hozott az előző nemzedékhez képest.
- Költészetének fontos jellemzője a kudarc, a magány, az elszigeteltség, a meghasonlás, melynek legjobb kifejezési formája a hangulatlíra.
- Tájírója új állomás a magyar tájábrázoló lírában.
 - Petőfi költészetéig jellemzően valós tájat ábrázoltak.
 - Vajda tájai belső, lelki tájak, a környezete tükrözi a lírai én lelkiállapotát, és gyakran filozófiai mozzanattal gazdagodik.
 - A szimbolizmus idején a táj jelentése további átvitt értelemmel bővül (pl. Ady költészetében az Ugar).

A vaáli erdőben (1875)

- Életrajzi indíttatású költemény. A váli "kis házikó" a gyermekkor idilljét tükrözi.
- Ehhez képest a lírai én borongós hangulatú, elmélázó.
- Elfogadja, élvezi a magányt, beletörődik a sorsába.
- Legfőbb filozófiai kérdése, hogy van-e élet a halál után, vagy az ember végképp az enyészeté lesz.
 - A költő pillanatnyilag beletörődik ez utóbbi lehetőségbe.
- A látszólagos nyugodtság mögött azonban csak vágyalom, és ez nyugtalanítja a lírikust.
- Táj és lelkiállapot tehát egyszerre áll összhangban és ellentétben egymással.

- Mondatszerkezete és verselése ugyancsak a vágyakozást erősíti.
 - A „jó volna” feltételes módú, óhajtó állítmány a költemény központi szervezőereje.
 - A hagyományos dalformát enjambement-ok (soráthajlások) teszik zaklatottá.

Az üstökös (1882)

- Még inkább filozofikus jellegű költemény, műfaja: allegória.
- A költő azonosul a „társtalan, boldogtalan” bolyongó üstökössel.
- A „szomorú csillag” a költő magányának jelképévé válik.

Nádas tavon (1888)

- „Szép világot” fest a költő csupa idilli képpel: „ragyogó nap”, csillanó víztükör, alvó vadak, tükröződő égbolt.
- A nyugodt magányt azonban itt is „halkan / Észrevétlen, mondhatatlan” árnyék lengi be.
- A táj azonban újra a lírai énre tereli gondolatait, aki filozófiai kérdéseket tesz fel: „Mi megyünk-e vagy a felhő?”, „Földi élet, hol a réved?”.
- A kérdésformájú válasz azonban ebben az esetben is bizonytalan.
 - „Hátha minden e világom / [...] / Csak mese, csalódás, álom?”
- A kételyt tovább fokozza a három ponttal való lezárás, amely a filozofálás folytatására ad lehetőséget.

39. tétel: Mikszáth Kálmán parasztbrázolása

Feladat

„Mikszáth paraszt-novellái klasszikus, tökéletes mintái a novellának, melynek legnagyobb műfajtvénye, hogy egy sorsfordulatot kell bemutatnia és semmi mást.” (Szerb Antal)

Jellemezze Mikszáth Kálmán újszerű parasztbrázolását a Tót atyafiak és A jó palócok című elbeszéléskötete alapján!

Lehetséges tartalmi elemek

Mikszáth Kálmán (1847–1910)

- Palócföldön (Szklabonyán) született.
- Felvidéki élmények: a szlovákok (tótok) és a palóc emberek ismerete.
- 1878: Szegedi Napló munkatársa, itt írta a kötetek legszebb darabjait.
- 1881: Tót atyafiak.
- 1882: A jó palócok.
- Gyermekkora élményeit, szülőföldjének tájait idézi.

- Folytatója Jókainak: az életkép, az anekdota, az életforma- és típusrajz.
- Új vonás: józanabb romantika, az elbeszélést közelebb vitte az élethez.
- Előadásmódja: közelebb áll az előbeszédhez.

Tót atyafiak

- Négy elbeszélést tartalmaz:
 - Az a fekete folt;
 - Az aranykisasszony;
 - Lapaj, a híres dudás;
 - Jasztrabék pusztulása.
- A főszereplők: magányosan élnek, a természettel meghitt közösségben, teljes értékű világot teremtenek maguk köré.

Az a fekete folt című novellája

- Az elbeszélés cselekménye: Olej Tamás, a brezinai bacsa a lányával, Anikával él együtt, s mint számadó juhász szolgálja a birtok urát, Taláry Pál herceget. A herceg a gyönyörű és naiv Anikáért felajánlja minden birkáját és a brezinai aklot. Olej Tamás lelkében tusakodik a gazdagság kísértete és az önvád. Végül is az emberi tisztesség kerekedik felül. Csak egy pillanatig enged a csábításnak. De ez az erkölcsi botlás büntudatot ébreszt benne, belebetegszik, s mikor Anika megszökik, nem tud megbékélni önmagával. Felgyújtja a nyáját és az aklot, ami Anikával együtt az életet jelentette.
- Olej Tamás: összhangban van a természettel és önmagával is. Szinte természeti lényként él.

A jó palócok

- 15 rövidebb balladaszerű elbeszélést tartalmaz.
- Az elbeszélések rövidebbek, az események elmondása kihagyásos.
- Parasztjai különböznek az előző kötet bogaras hőseitől. Jól ismerik egymást, közvetlenek, mintha mindenki ugyanabba a tágabb családba tartozna. Így nem létezik ellentmondás a valódi jellem és a közösség ítélete között.
- Mikszáth ezekben a novellákban is a sűrítés mesterének bizonyul.
- Gyakoriak a tragikus mozzanatok.
- Belülről, az egyik szereplő nézőpontjából mutatja az eseményeket.
- Bede Anna tartozása
 - Cselekménye: Bede Erzszi a nővére mért büntetést akarja letölteni, mivel az meghalt, s Erzszi abban a hiedelemben él, hogy nővérenek nyugalma csak akkor lesz, ha ő letölti a reá kimért büntetést. A bíróság elnöke kegyes hazugsággal elküldi Bede Erzsit.
 - Naiv vallásos hitre, a túlvilág népies elképzelésére épül az elbeszélés.

- Ezek az elbeszélések nem érintik a falu sorskérdéseit, társadalmi problémáit, lakói még patriarchális világban élnek, naivak, őszinték, tiszták, lojálisak uraikkal szemben.

40. tétel: Mikszáth Kálmán társadalomszemlélete

Feladat

„A dzsentrí világának anakronisztikusságát tömörebben, művészibben alig foglalták össze a magyar irodalomban, de azt is, miként folyik el az élet a csillogó látogatás ünnepei és a szürke való hétköznapjai között.” (Németh G. Béla)

Mutassa be A Noszty fiú esete Tóth Marival című regény alapján Mikszáth Kálmán társadalomszemléletét!

Lehetséges tartalmi elemek

- Pályájának utolsó szakaszában (1900–1910) három nagy terjedelmű regényt ír.
- Társadalomszemlélete egyre komorabbá válik. A dzsentrí veszélyessége, kártékonyága, jellemtelensége, tudatos hitványsága válik fő témává.

A Noszty fiú esete Tóth Marival című regénye (1906–1907)

- A mű alapötlete egy újsághír (1901): egy bácskai dzsentrí fiú megszóktetett egy gazdag polgárlányt, az apa nem volt hajlandó házassággal szépitni az esetet, külföldre küldte lányát az anyjával.
- Ady Endre a Nagyváradi Naplóban jelenteti meg cikkét: Az öreg Ungár esete.
- A regény témája: Noszty Feri hozományvadászatának megghiúsulása.
- A cselekmény színhelye: Bontó vármegye (képzeletbeli helyszín).
- A regény cselekménye, szereplői:
 - Noszty Feri mint huszár főhadnagy csinos megjelenésével, megnyerő modorával hódítja meg a lányokat, kölcsönökből él, váltót hamisít, ezért a katonaságtól is meg kell válnia. Tóth Marira veti ki hálóját. Mari vagyonának megszerzésére Máli néni dolgozza ki a tervet: a lánnyal el kell hitetni, hogy Feri önzetlenül szeretett bele. A lány apja megismeri Noszty előéletét, ezért nem hajlandó hozzáadni a lányát. Feri kompromittálja Marit, hogy így kényszerítse ki a házasságot. Az esküvő napján Tóth Mihály kiadja a dzsentrí társaság útját. De Noszty Ferit ez sem töri meg, tovább folytatja addigi életmódját.
 - Noszty Feri – lelkébe nem látunk bele, csak tetteit látjuk, igazi szenvedélyre nem képes.
 - Tóth Mari – lelki rezdüléseit, vívódásait az író együttérző szeretettel mutatja be.

113. tétel: Pragmatika

Feladat

Értelmezze Örkény István: In memoriam Dr. K. H. G. című egyperces novelláját beszédettek szempontjából!

- *Hölderlin ist ihnen unbekannt?* – kérdezte dr. K. H. G., miközben a lódögnek a gödröt ásta.
- *Ki volt az?* – kérdezte a német őr.
- *Aki a Hyperion-t írta – magyarázta dr. K. H. G. Nagyon szeretett magyarázni.*
- *A német romantika legnagyobb alakja. És például Heine?*
- *Kik ezek?* – kérdezte az őr.
- *Költők – mondta dr. K. H. G. - Schiller nevét sem ismeri?*
- *De ismerem - mondta a német őr.*
- *És Rilket?*
- *Őt is – mondta a német őr, és paprikavörös lett, és lelőtte dr. K. H. G.-t.*

Lehetséges tartalmi elemek

- A pragmatika a nyelvhasználati szokásokkal foglalkozó tudományág, amely a jel és használója, valamint a jel és használata közötti viszonyokat tanulmányozza a kommunikációs folyamatban.
- A tudományág megalapítója Charles Sanders Peirce (1872).
- Egyszerűbben megfogalmazva a pragmatika a beszélő azon szándékát vizsgálja, hogy hogyan, milyen eszközökkel próbál hatást gyakorolni a hallgatóra.
- A hatás lehet egyszerű kijelentés, felszólítás (kérés), meggyőzés (érvelés által) és manipuláció.
- A pragmatika fogalomtárát John Searle alkotta meg. A beszélő szándéka szerint négy különböző beszédettet különböztethetünk meg, melyek a következők:
 - lokúció: a kimondás aktusa, egyszerű közlés;
 - propozíció: a külvilágra vonatkozó utalás, ítélet, arról szóló közlés;
 - illokúció: a megnyilatkozás kimondásával végrehajtott cselekvés (pl. ígéret);
 - perlokúció: átvitt értelmű kérdés, amely reakciót vált ki a hallgatóból.

Megoldás

- Két beszélő, egy – feltehetően – irodalomtudós és egy német őr párbeszédét olvashatjuk, ez maga a lokúciós aktus.
- Dr. K. H. G. javarészt kérdésekkel kommunikál, ezzel illokúciót hajt végre.

- Propozíciónak értékelhetjük azt a cselekvést, amely során a Dr. a saját kérdéseiben felmerülő személyeket azonosítja, róluk állít valamit. („Aki a Hyperion-t írta”, „költők”)
- A német őr rövid mondatokkal kommunikál, ezek ugyancsak lokúciós aktusok, de mivel reakciók Dr. K. H. G. mondataira, egyben propozíciónak is értékelhetők.
- Utolsó mozzanatként az őr elvörösödik, és megöli a fogvatartottat, amely egy kimondatlan perlokúciós tett, hiszen ezzel a cselekvéssel fejezi ki leplezetlen idegességét, agresszióját.

114. tétel: Tény és vélemény, tájékoztatás és véleményközlés megkülönböztetése a tömegkommunikációban

Feladat

Különböztesse meg az alábbi újságcikk információs elemeit aszerint, hogy tény vagy véleményt olvashatunk! Mi lehet az egyes megnyilatkozások újságírói szándéka?

A Kovács család kálváriája

Hétfőn délután a 72-es főút balatonfűzfői kivezető szakaszánál kamion és személyautó ütközött. A balesetben a személyautóban utazó 4 fős család három tagja életét vesztette, a gépjárművet vezető édesapát súlyos sérülésekkel szállították kórházba, míg a kamion sofőrje könnyebb sérülésekkel úszta meg a karambolt. Riporterünk megkeresésére a kórház vezetősége elmondta, a 42 éves férfi feltehetőleg teljesen fel fog épülni, azonban családja elvesztése mentálisan annyira megviselte, hogy az hatással van gyógyulására is.

Lehetséges tartalmi elemek

- A tömegkommunikáció a kommunikációnak az a fajtája, amely során rendszerint egyirányú, legtöbbször közvetett közlés során egyetlen adó végtelen számú befogadóhoz juttat el információt nyelvi és nem nyelvi eszközök segítségével.
- A tény a valóságnak az a darabja, amely nagyobb közösség által elfogadott, bizonyítható, alátámasztott.
- Tájékoztatás során az adó igyekszik reálisan és objektíven (tényszerűen) átadni a valóságról szerzett információit.
- A tömegkommunikációban tájékoztató műfajok a hír, a közlemény, a tudósítás, a riport és az interjú.
- Véleménynek nevezzük a valamely személy saját nézőpontjából, világnézetéből kiinduló, bizonyosan nem alátámasztható feltevéseit, ítéleteit.

- Véleményközlésre leggyakrabban vita során kerül sor, amikor a vitázó felek véleménye ütközik.
- Véleményformáló szerepe lehet a tömegkommunikációnak is. Ilyen véleményközlő sajtóműfajok a kommentár, a glossza, a jegyzet, a nyílt levél, az olvasói levél és a kritika minden fajtája.

Megoldás

- A fenti szöveg alapvetően egy hír, amelynek első szakasza teljes egészében válaszol a hír alapkérdéseire. (Ki? Hol? Mikor? Mit csinált?) Ez a szakasz tényt közöl.
- A címadás ugyanakkor blikkfangos, tehát feltételezhetjük, hogy bulvárhírről van szó.
- A hírtest második bekezdése feltételezésre épül, tehát a nyilatkozó személyes véleményét tartalmazza.
- A vélemény és a cím együttesen hatnak az olvasó érzelmeire, ezáltal együttérzést, szubjektív érzelmeket váltanak ki.

115. tétel: A tömegkommunikáció jellemzői, funkciói, megjelenési formái, nyelvi és képi kifejezőeszközei

Feladat

Milyen képi és nyelvi kifejezőeszközökkel hatnak a befogadóra az alábbi reklámok?

A) Múzeumi reklámlakát

B) Autószerelő reklámtáblája

C) Parfümreklám

Lehetséges tartalmi elemek

- A tömegkommunikáció elsődleges funkciója a széles tömegek tájékoztatása. Másodlagos funkcióként említhetjük a vélemény formálását, a befolyásolást, a meggyőzést, esetleg a manipulációt.